

Archeologienota
Zemst – Brusselsesteenweg 208-210

Jelke Van Buggenhout en Ruth Ferket

Bornem
2021

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Jelke Van Buggenhout en Ruth Ferket

All-Archeo bvba
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2021/12.807/95

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	9
2.3	Onderzoeksopdracht	9
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	9
2.3.2	Beschrijving geplande werken	10
2.3.3	Werkwijze	13
2.4	Assessmentrapport	13
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	13
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	19
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	27
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	32
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	33
3	Samenvatting	35
4	Bibliografie	36
4.1	Publicaties	36
4.2	Websites	36
5	Bijlagen	37
5.1	Archeologische periodes	37

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2021B407

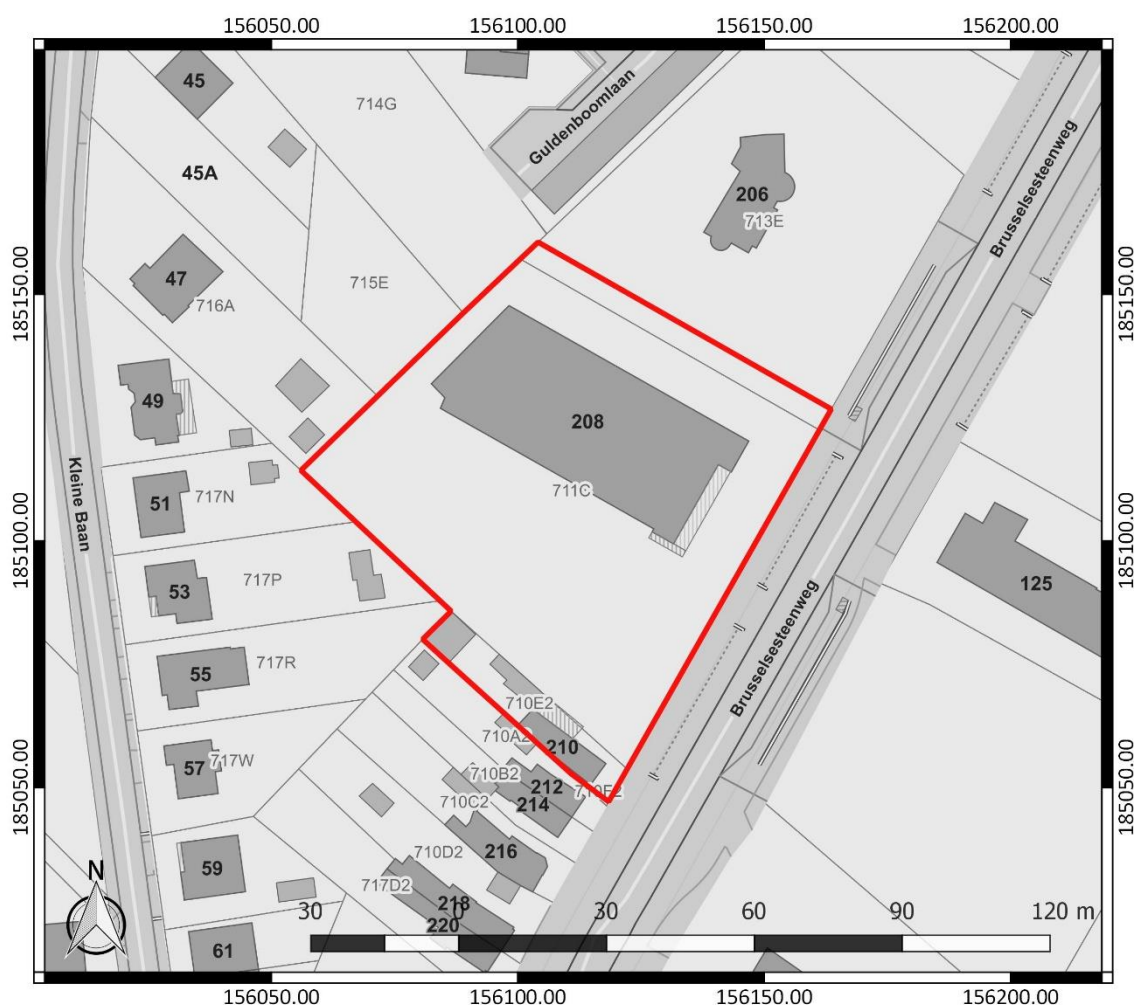
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Vlaams-Brabant, Zemst, Zemst, Brusselsesteenweg 208-210, Brusselsesteenweg

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 156056.01, 185047.15
- 156163.63, 185160.61

Kadastraal plan:

Figuur 1: Kadastraalplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Zemst, Afdeling 1, sectie C, nummers 710E2, 711C en 713E

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 6288 m²

Topografische kaart:

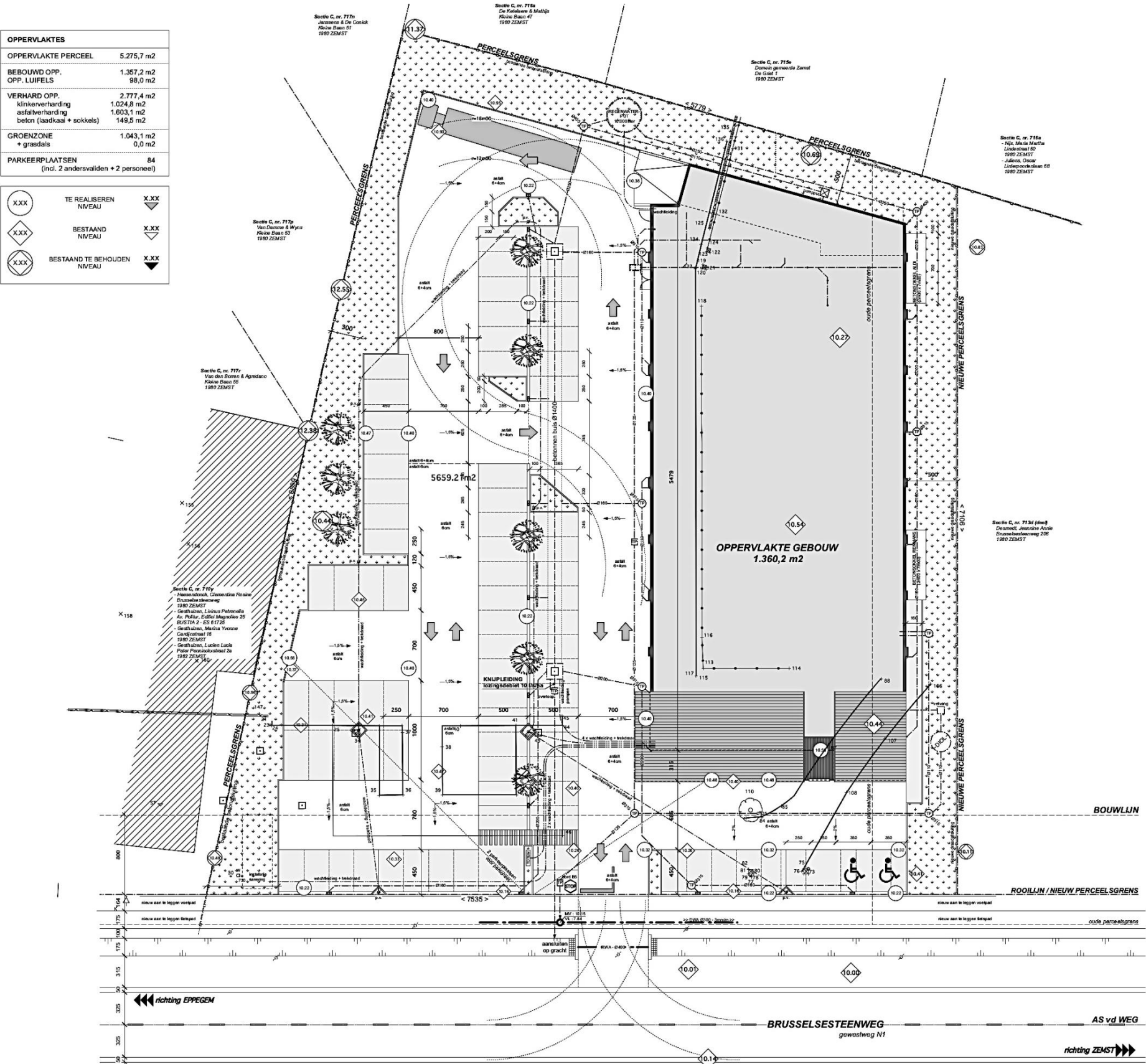

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 02/03/2021 – 04/06/2021

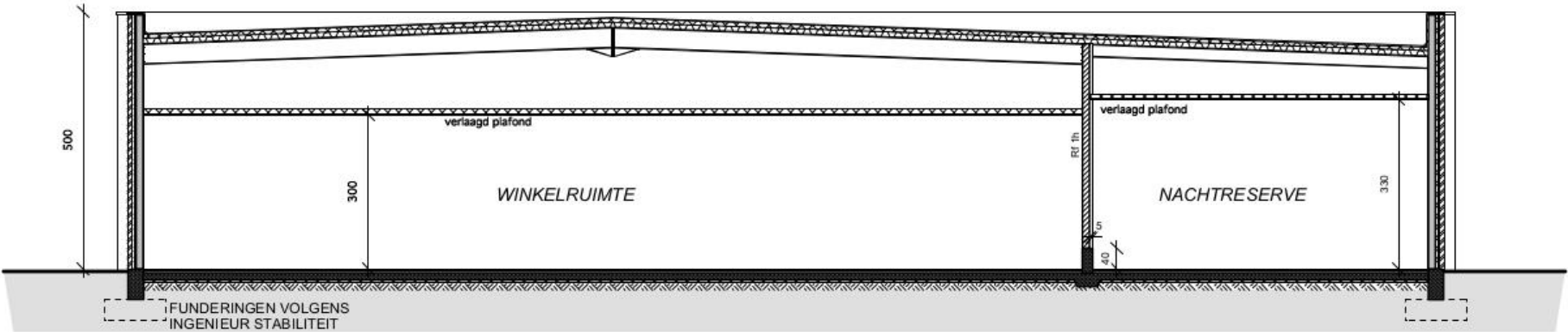
Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, metaaltijden, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland en boomgaard

Verstoorte zones: Er bevinden zich gebouwen en verhardingen ter hoogte van het onderzoeksgebied. Het gaat om een handelsruimte met bijhorende parking op perceel 711C (Brusselsesteenweg 208) en een woning met bijgebouwen op perceel 710E2 (Brusselsesteenweg 210). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend.

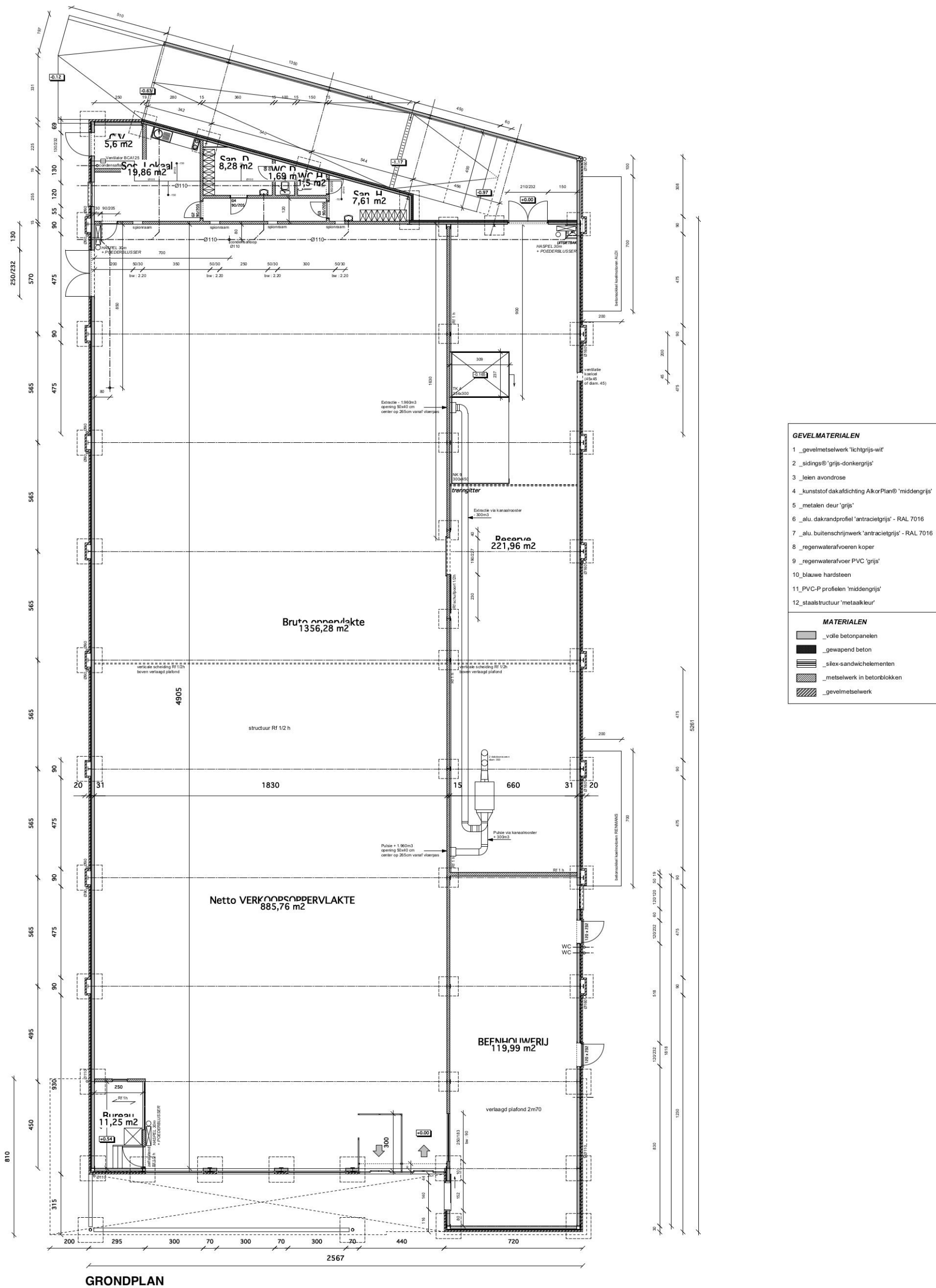
 INPLANTINGSPLAN
schaal 1/200

Figuur 3: Inplantingsplan van de bestaande handelsruimte

Figuur 4: Snede van de bestaande handelsruimte

DOORSNEDE AA

Figuur 5: Grondplan van de bestaande handelsruimte

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

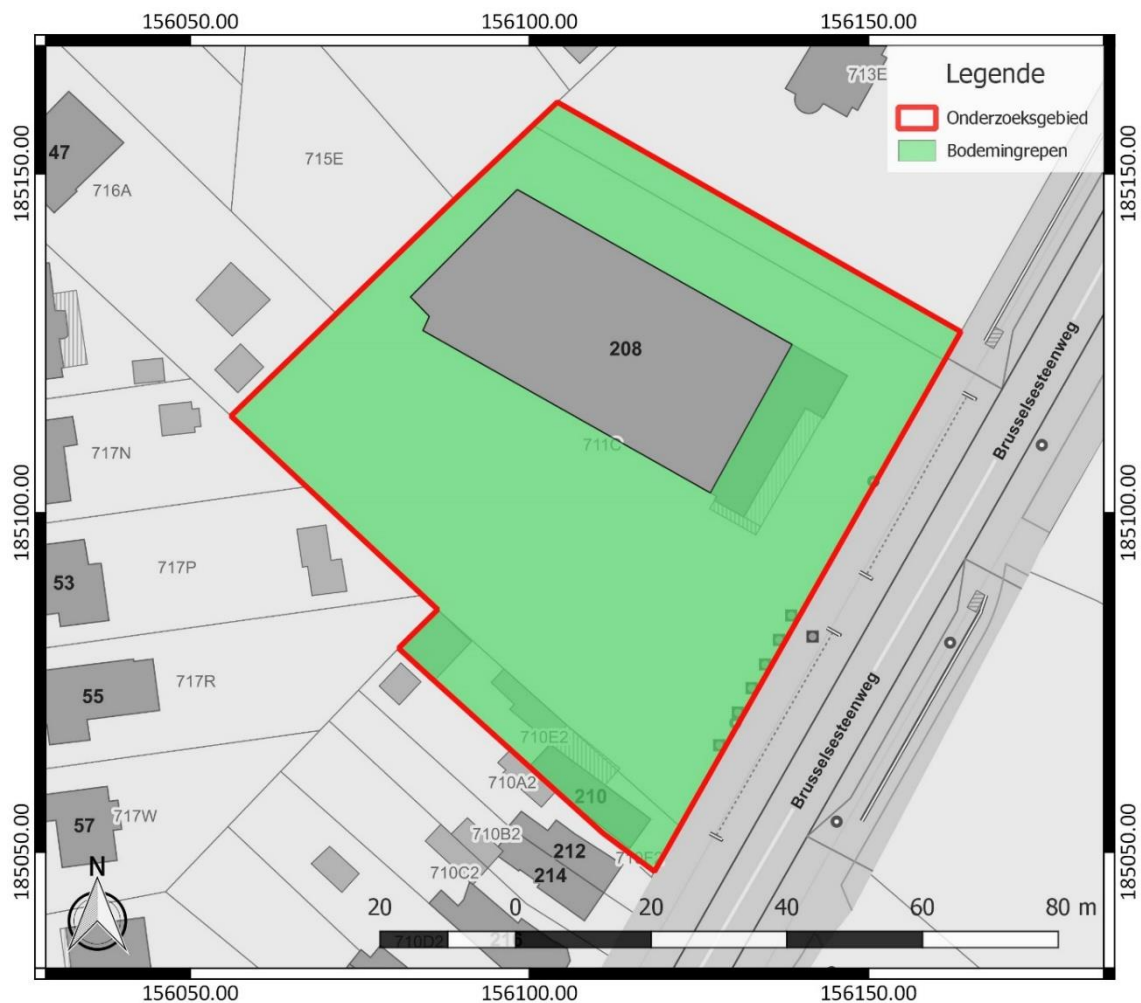
2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: Het bestaande handelspand (Brusselsesteenweg 208) wordt grotendeels behouden. In een zone van ca. 4951 m² worden bodemingrepen gepland (Figuur 6).

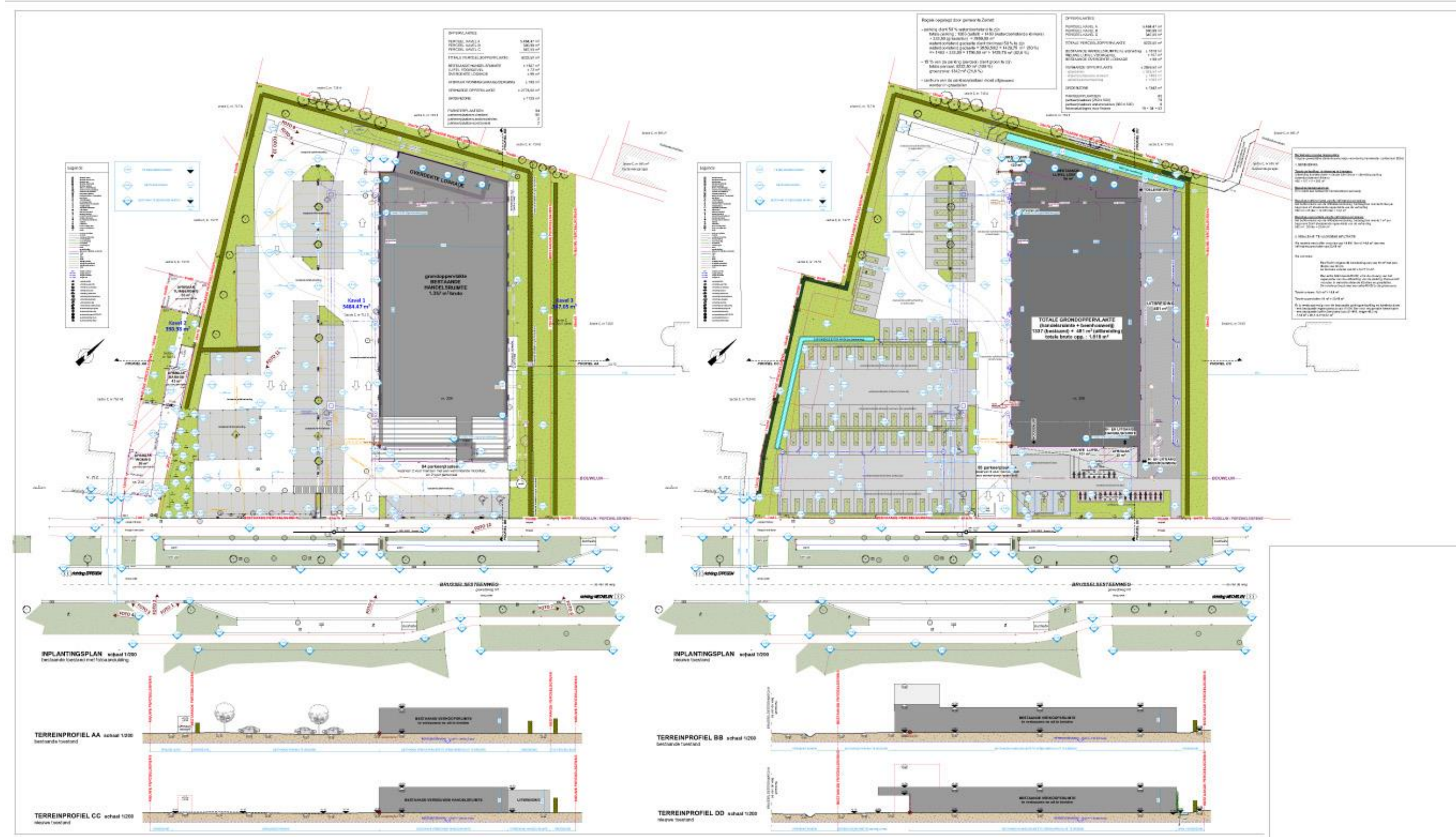

Figuur 6: Aanduiding van de zone waar bodemingrepen gepland worden, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

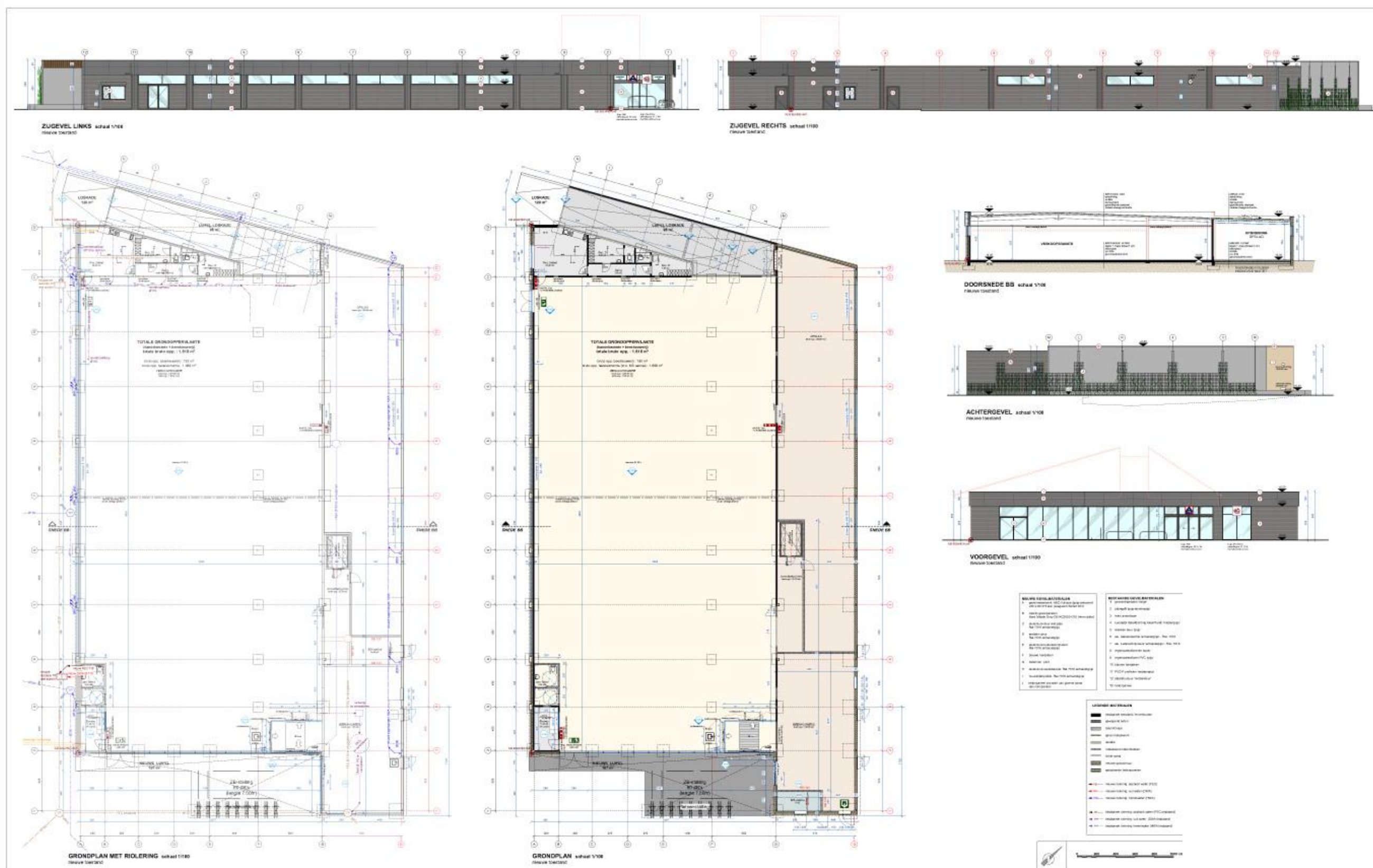
2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein zal de bestaande handelsruimte met bijhorende parking uitgebreid en verbouwd worden. Hiervoor zal de woning met bijgebouwen op perceel 710E2 (Brusselsesteenweg 210) afgebroken worden.

Het bestaande gebouw wordt naar het noorden toe uitgebreid in functie van een beenhouwerij die daar voorzien wordt. Ten zuidoosten van de winkel wordt een nieuwe luifel geplaatst. Verder wordt een fietsenstalling ten oosten van de handelsruimte voorzien. Ook de parking zal heraangelegd worden. Het gedeelte asfalt van de nieuwe parking blijft behouden. Hoogstens wordt de toplaag vervangen, maar dieper reiken de bodemingrepen in deze zone niet. Rondom de parking en handelsruimte wordt een groenzone voorzien. Verder worden ook twee wadi's aangelegd en de nodige nutsvoorzieningen.

Figuur 7: Ontwerpplan

Figuur 8: Nieuwe toestand gebouw

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Villaretkaart (1745-1748), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) worden vier momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

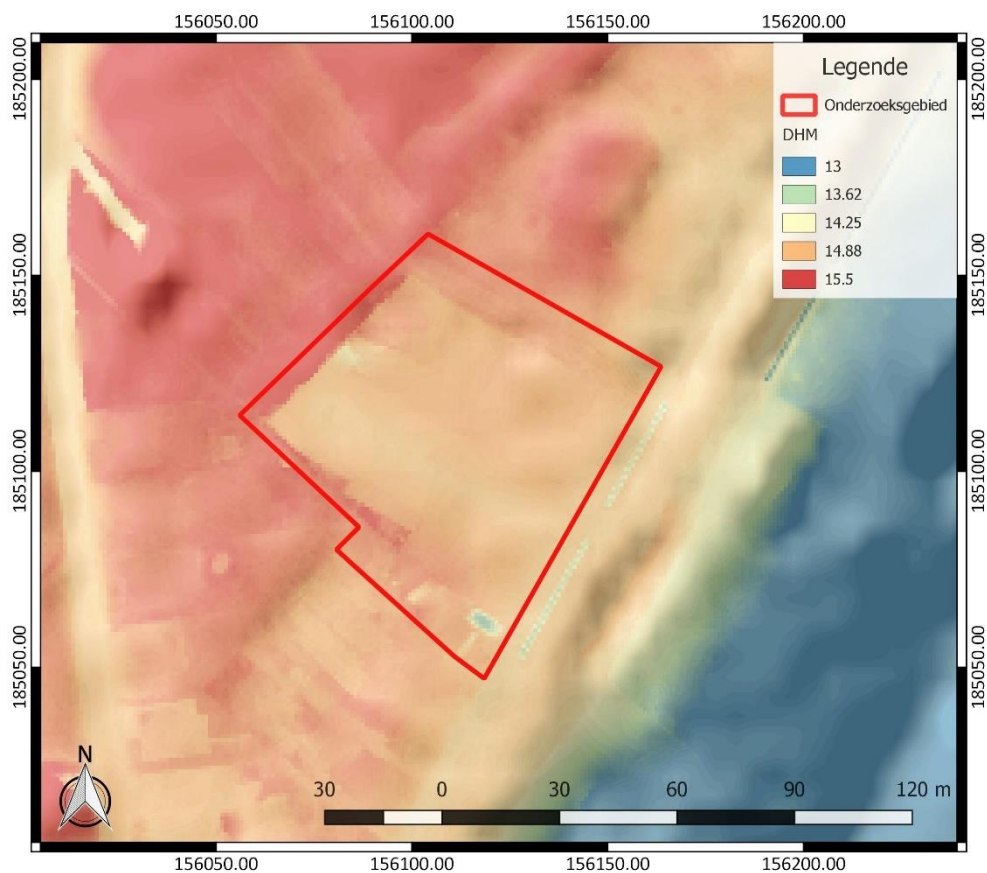
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

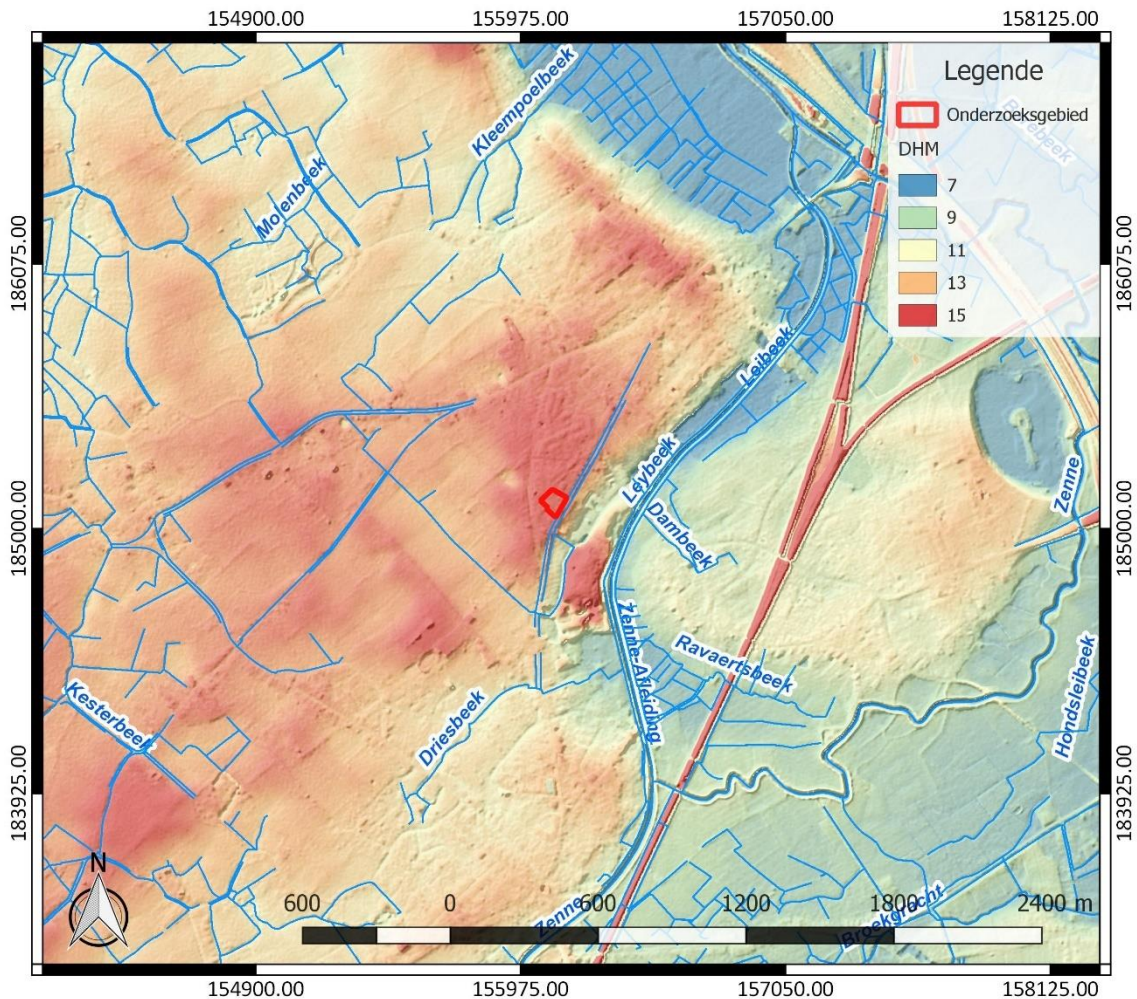
Het onderzoeksgebied bevindt zich ten zuidwesten van het centrum van Zemst. Het terrein sluit in het zuidoosten aan op de Brusselsesteenweg en situeert zich verder tussen de Guldenboomlaan in het noorden en de Kleine Baan in het westen (Figuur 9). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woonuitbreidingsgebieden. Hydrografisch behoort het tot het Dijlebekken. De Brusselsesteenweg wordt begrensd door twee parallelle, naamloze grachten. De belangrijkste rivier in de omgeving is de Zenne, die ten oosten en ten zuidoosten van het terrein stroomt (Figuur 11). De Zenne-Afleiding loopt op kortere afstand ten oosten en wordt langs de linkerzijde geflankeerd door de Leybeek en langs de rechterzijde door de Leibeek. Ook de Dambeek stroomt ten oosten. Ten zuiden bevindt zich de Driesbeek.

Figuur 9: Luchtfoto van 2020 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

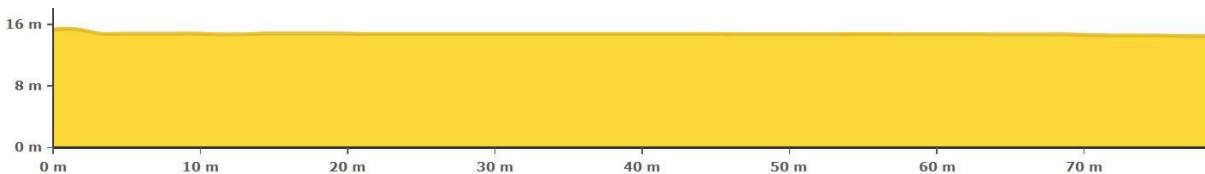
Figuur 10: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 11: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 12: Hoogteverloop van noord naar zuid over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

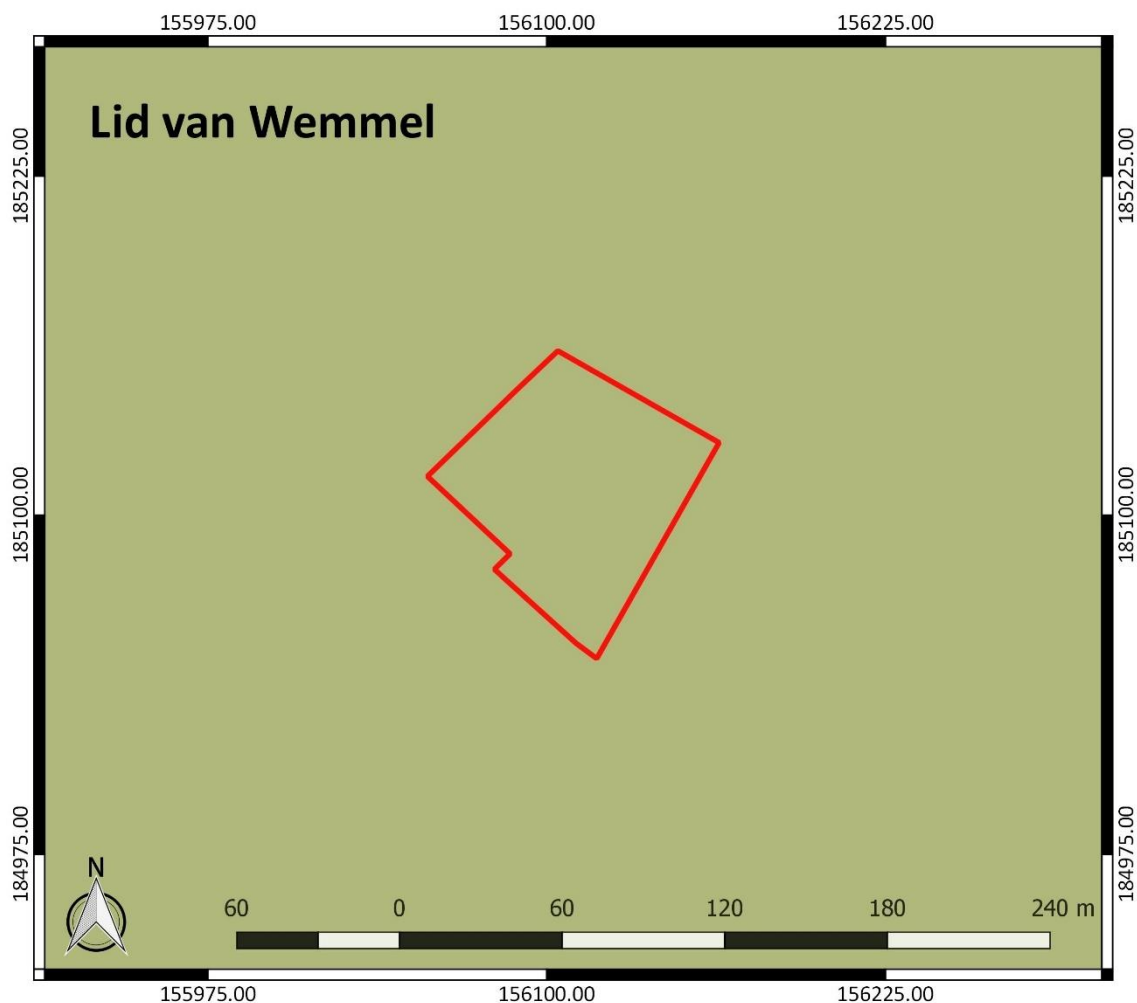

Figuur 13: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Het onderzoeksgebied situeert zich ten westen van de valleigronden van de Zenne, die op een gemiddelde hoogte van 6 m liggen. Buiten de vallei stijgt de topografie tot een hoogte van 15 m. Daar strekt zich een vlak landschap uit met slechts enkele microverschillen. In de ruimere omgeving van het onderzoeksgebied evolueert de topografie van een vlak reliëf in het noorden naar een versneden landschap in het zuiden.³ Het onderzoeksgebied is over het algemeen redelijk vlak en

³ Bogemans 1996, 3-4

gelegen op een hoogte van ongeveer 15 m TAW (Figuur 10). Bij het bekijken van het Digitaal Hoogtemodel valt op dat het noordwesten van het terrein duidelijk lager ligt dan we zouden verwachten op basis van de aangrenzende percelen. Hierdoor kan vermoed worden dat het terrein in het verleden genivelleerd werd, waarbij het noordwesten afgegraven is. Op een topografische kaart uit 1932 loopt ook de hoogtelijn die de 13 m van de 14 m TAW scheidt langsheen de noordwestelijke grens van het onderzoeksgebied (Figuur 25). Tegenwoordig bevindt zich in het zuiden van het terrein een kleine depressie waar de hoogte op ca. 13,4 m ligt (Figuur 12). Ter hoogte van de zuidwestelijke en noordwestelijke rand van het terrein loopt de hoogte op tot 15,5 m TAW (Figuur 13). Wanneer deze hoogte vergeleken wordt met een topografische kaart uit 1932 (Figuur 25) valt op dat dit deel van het terrein nu ruim 1,5 m hoger ligt dan toen. Mogelijk werden de zuid- en noordwestelijke rand van het onderzoeksgebied en de naburige percelen sindsdien juist opgehoogd.

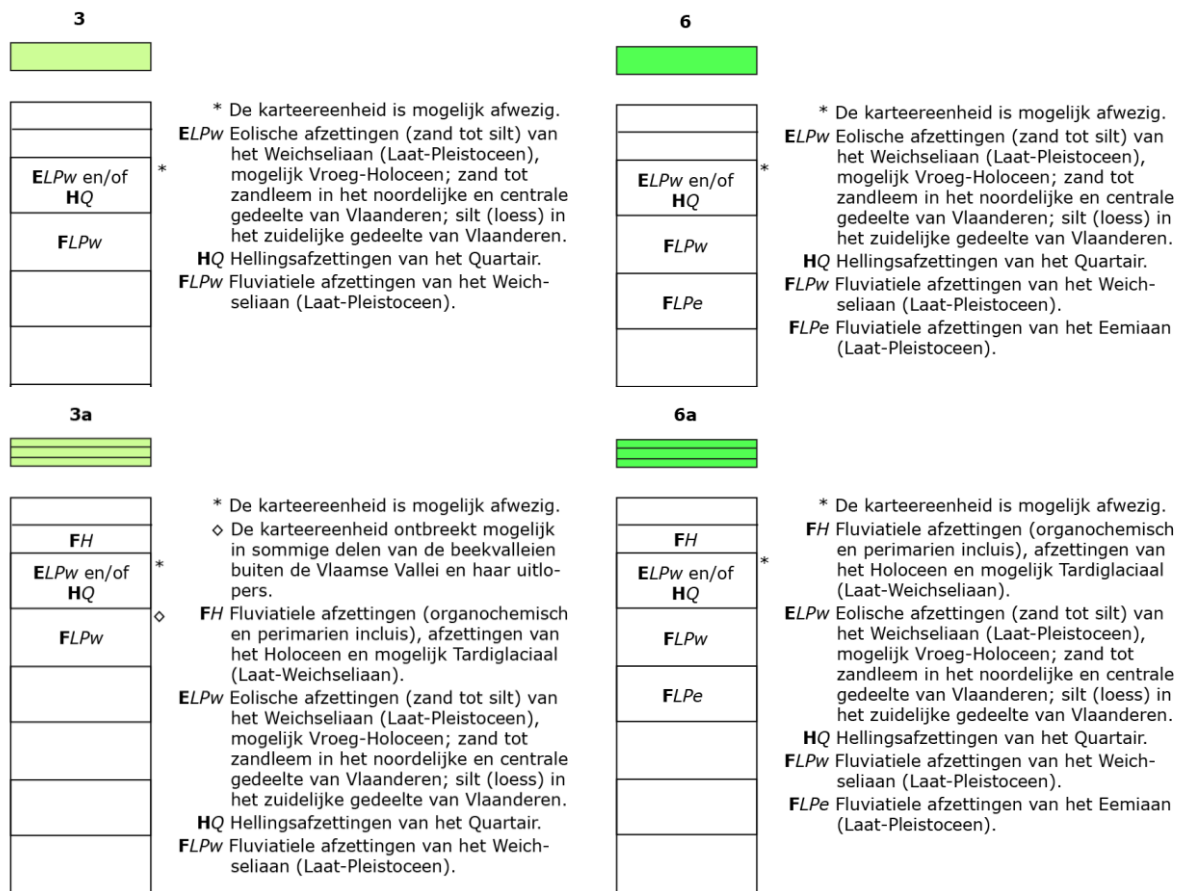
Figuur 14: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 14) bestaat uit het Lid van Wemmel (Formatie van Maldegem), dat gekenmerkt wordt door grijs tot groen fijn zand. Dit zand is kleihoudend en glauconiethoudend en bevat een basisgordel met *Nummulites wemmensis*.⁴

⁴ www.geopunt.be/kaart

Figuur 15: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 16: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De quartairgeologische kaart (Figuur 15) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen kunnen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Deze afzettingen zijn echter mogelijk afwezig. Hieronder bevinden zich fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), gevolgd door oudere fluviatiele afzettingen van het Eemiaan (Laat-Pleistoceen). Ter hoogte van de gearceerde zone op de kaart bevinden zich boven de bovenvermelde pakketten nog jongere fluviatiele afzettingen, afzettingen van het Holoceen en mogelijk van het Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan).⁵

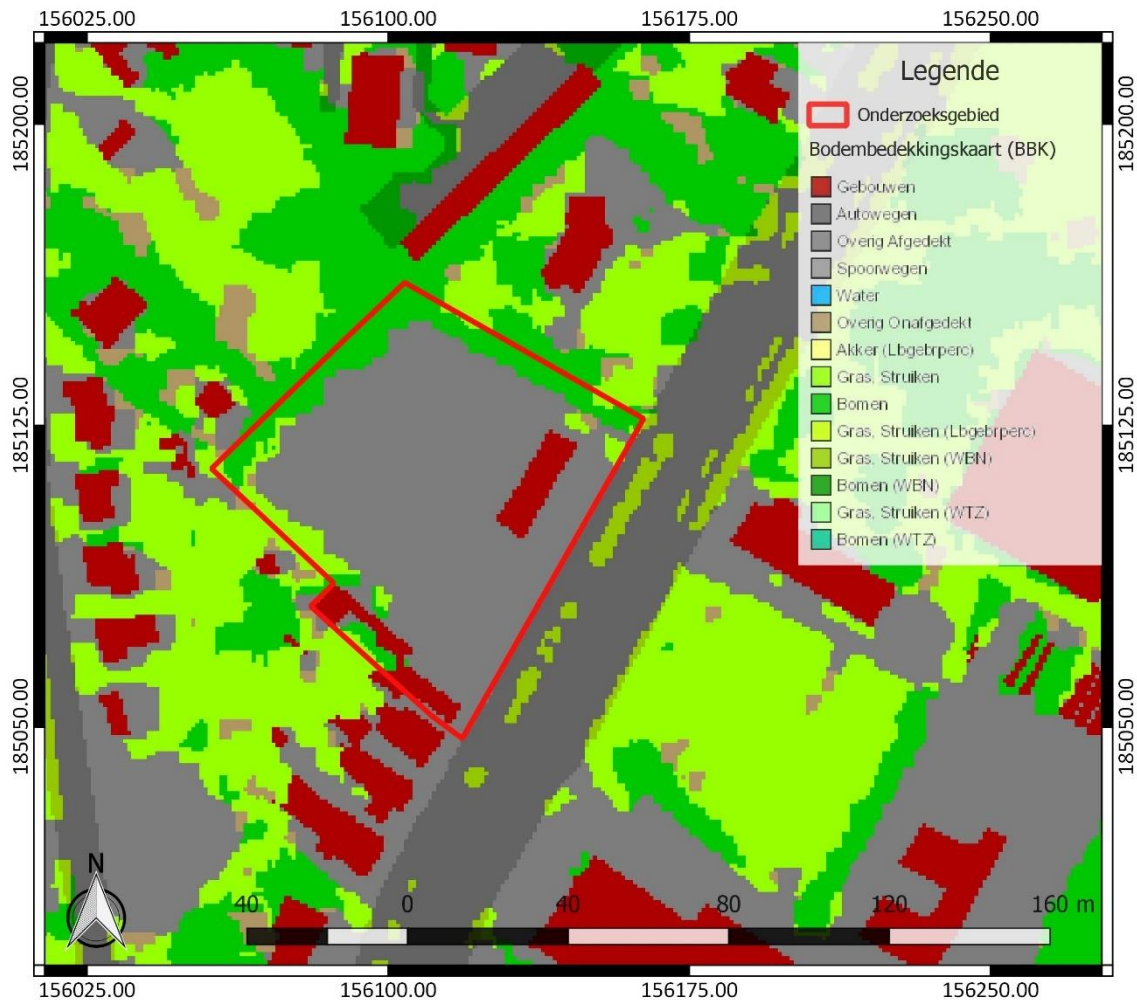
De bodemkaart (Figuur 17) toont dat in het onderzoeksgebied een droge zandleembodem met textuur B horizont (Lba) te verwachten is. Het zuidelijke deel van het terrein is in een bebouwde zone (OB) gesitueerd. Ten oosten evolueert de bodem naar een matig droge (Pccz) en matig natte (Pdcz), licht zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont, waarbij de sedimenten lichter of grover worden in de diepte. Verder ten oosten is een zeer natte zandleembodem zonder profiel aanwezig, met sedimenten die lichter of grover worden in de diepte (Lfpz). Ten zuidoosten geeft de bodemkaart een uiterst natte zandleembodem zonder profiel (Lgp) weer. Ten westen gaat de bodem over in een matig droge zandleembodem met textuur B horizont (Lca).

Figuur 17: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

⁵ www.geopunt.be/kaart

Op de bodemgebruikskaart is het onderzoeksgebied grotendeels verhard (Figuur 18). Er zijn ook enkele gebouwen te bemerken in het zuiden en het oosten van het terrein. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras, struiken en bomen. Het bestaande handelspand in het noorden van het terrein, dat te zien is op een recente luchtfoto (Figuur 4), is op de kaart niet weergegeven. Verder komt het beeld op de bodemgebruikskaart wel overeen met het beeld dat we zien op de recente luchtfoto.

Figuur 18: Bodemgebruikskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Het grootste deel van het gebied rond Zemst behoorde tot het hertogdom Brabant. Op religieus vlak was de streek afhankelijk van het bisdom Kamerijk en later van het bisdom Mechelen.⁶ In 1293 werd de rechterlijke macht in Zemst verdeeld onder de familie Van der Aa en de familie Van Grimbergen-Asse. Tijdens de middeleeuwen vonden drukke economische activiteiten plaats in Zemst. Op het grondgebied van de gemeente bevond zich het kruispunt van de Zenne met de baan tussen Mechelen en Zemst, één van de eerste middeleeuwse kasseibanen. Op deze manier vormde Zemst de schakel in de handel tussen Brussel en Mechelen.⁷

⁶Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Arrondissement Halle-Vilvoorde [online] <https://id.erfgoed.net/themas/16210> (Geraadpleegd op 03-03-2021)

⁷ De Geschiedenis van Zemst: <https://alcide.tripod.com/zg.htm> (Geraadpleegd op 03-03-2021)

Op de Villaretkaart, genoemd naar Jean Villaret, ingenieur-geograaf bij het Franse hof en één van de makers (1745-1748), loopt de Brusselsesteenweg (de weg tussen Brussel en Mechelen) reeds langs de zuidoostelijke rand van het terrein (Figuur 19 en Figuur 20). Ook ter hoogte van de huidige Guldenboomlaan en Kleine Baan, ten noorden en ten westen, zijn reeds wegen te bemerken. Het onderzoeksgebied is onbebouwd. Op enige afstand ten noordoosten ligt de historische kern van Zemst.

Figuur 19: Villaretkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 20: Villaretkaart (detail) met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

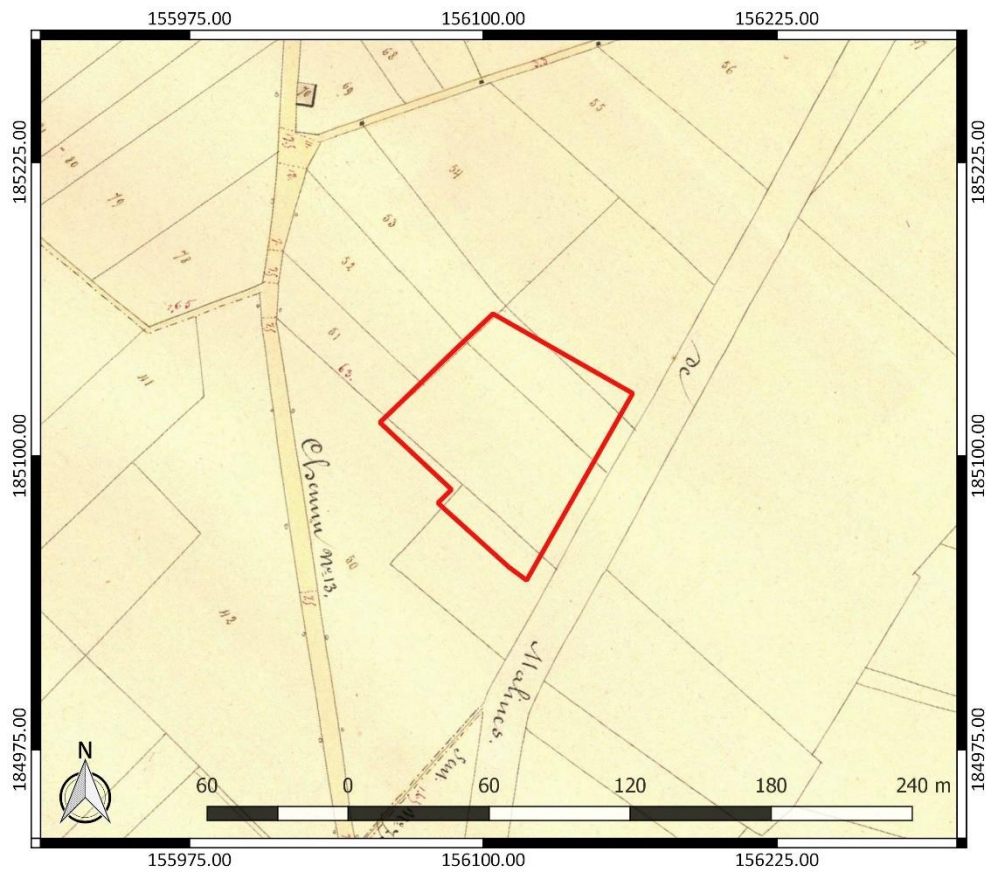

Figuur 21: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 22: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (detail) met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

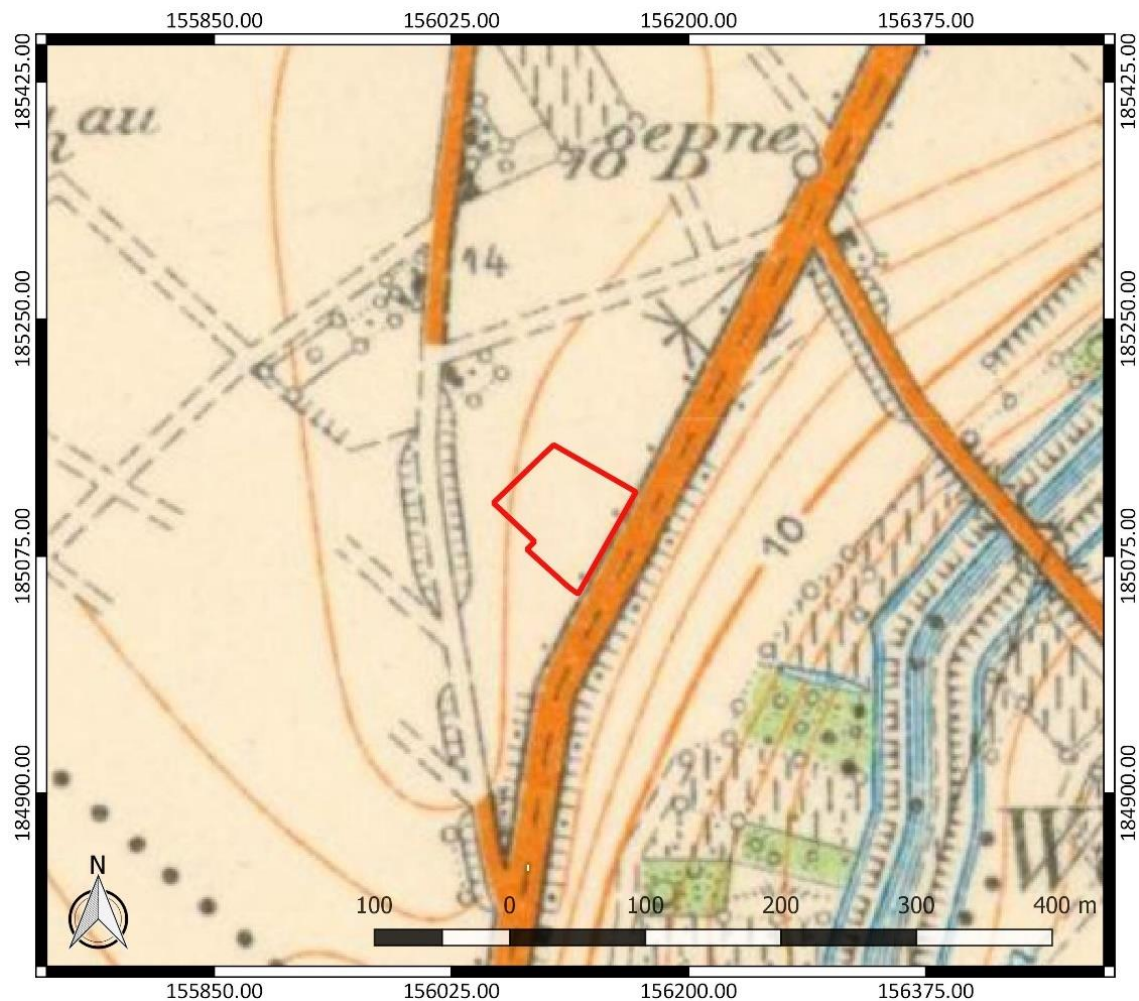
De Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778) toont dat de Brusselsesteenweg in het zuidoosten door het onderzoeksgebied loopt, wat doet vermoeden dat er een kleine afwijking is ontstaan bij het georefereren van de kaart. Vermoedelijk lag het terrein wel onmiddellijk langs de weg. De Brusselsesteenweg wordt door bomen geflankeerd. Het onderzoeksgebied is verder in gebruik als akkerland (Figuur 21 en Figuur 22). Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is het terrein nog steeds onbebouwd (Figuur 23). Het was vermoedelijk nog altijd in gebruik als akkerland. Ook de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) toont geen veranderingen binnen het onderzoeksgebied of in de onmiddellijke omgeving ervan (Figuur 24).

Figuur 23: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 24: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

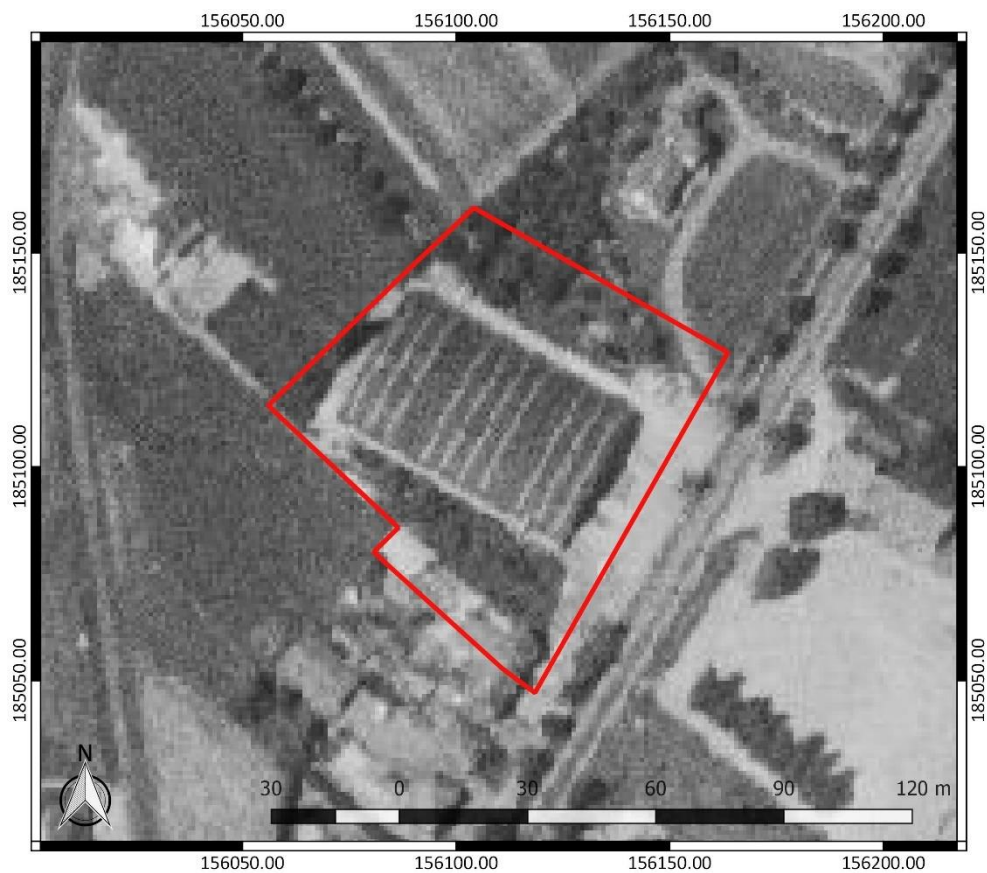
Figuur 25: Topografische kaart uit 1932 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Een topografische kaart uit 1932 (Figuur 25) toont nog steeds geen bebouwing binnen het onderzoeksgebied. De omgeving is nog altijd erg landelijk. Op een topografische kaart uit 1961 (Figuur 26) is er voor het eerst bebouwing aanwezig binnen het onderzoeksgebied. Het gaat om een gebouw in het zuiden van het terrein. Het overige deel van het terrein wordt op deze kaart ingenomen door een boomgaard. Ook in de omgeving is de bebouwing uitgebreid.

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 27) toont opnieuw een wijziging in het gebruik van het onderzoeksgebied. In het centrale deel van het projectgebied is een grote constructie verschenen. Rondom het gebouw zijn verhardingen en bomen te bemerken. In het zuiden van het terrein lijkt de bebouwing uitgebreid te zijn. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 28) toont een gelijkaardig beeld. Op een luchtfoto uit 2005-2007 (Figuur 29) is de grote constructie nog steeds aanwezig. Op het zuidelijke perceel is duidelijk een woning met verschillende bijgebouwen te zien. In de omgeving is de bebouwing verder toegenomen. Een luchtfoto uit 2008-2011 (Figuur 30) toont dat het centrale gebouw gesloopt en vervangen is door de huidige handelsruimte met bijhorende parking. Het beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 9).

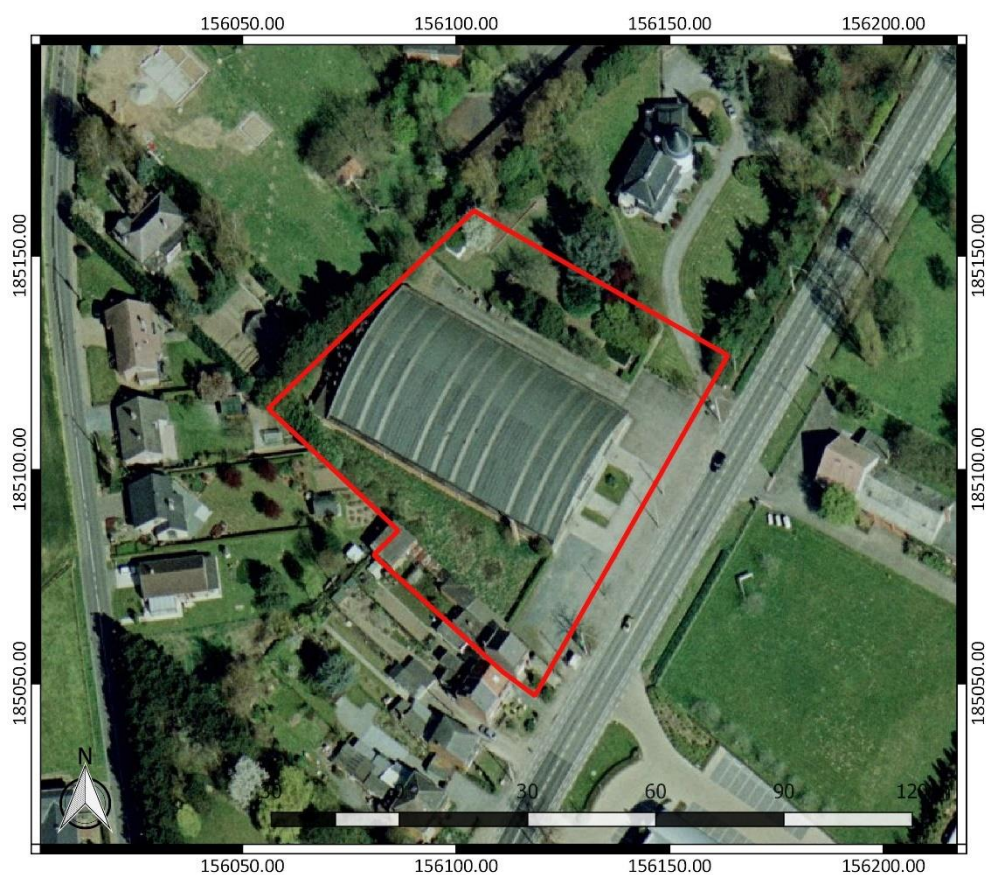
Figuur 26: Topografische kaart uit 1961 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 27: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 28: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 29: Luchtfoto uit 2005-2007 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

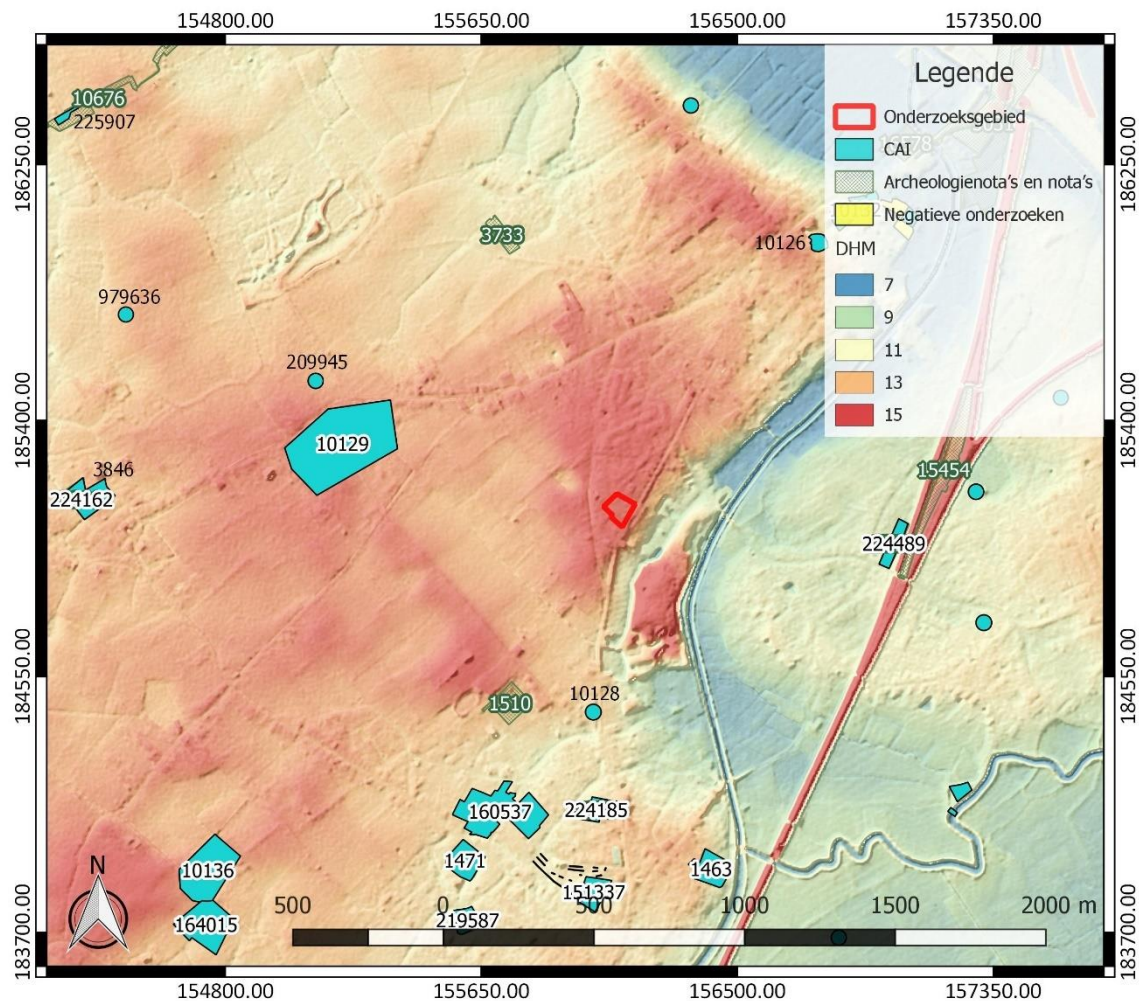
Figuur 30: Luchtfoto uit 2008-2011 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 31). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

In de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied zijn geen archeologische waarden gekend. In de ruimere omgeving, op een afstand van ca. 600 m tot 2 km van het onderzoeksgebied, zijn wel een aantal vindplaatsen aanwezig met een gelijkaardige landschappelijke ligging als het projectgebied. De oudste resten kwamen aan het licht in deelgemeente Eppegem. In de Kreupelstraat I (CAI ID 151337), op enige afstand ten zuiden van het onderzoeksgebied, werden tijdens een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem 32 vage grondsporen aangesneden, die op de aanwezigheid van een woonerf wijzen. Het merendeel van de sporen werd als paalkuil geïnterpreteerd. Er werden echter ook enkele grotere kuilen en een (stand)greppel aangetroffen. In de sporen werd handgevormd aardewerk gevonden, naast enkele fragmentjes verbrand bot. De sporen werden in de bronstijd gedateerd.⁸

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Kreupelstraat I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151337> (Geraadpleegd op 04-03-2021)

Figuur 31: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Vervolgens werd op dezelfde locatie een archeologische opgraving uitgevoerd. Hierbij werden drie genivelleerde grafheuvels uit het laatneolithicum tot de vroege ijzertijd aangetroffen, waarvan alleen de kringgreppel bewaard was. Er werden geen centrale begravingen en geen vondsten in de onderste vulling van de kringgreppels gevonden. Uit de greppel van de eerste funeraire structuur werden enkele scherven gerecupereerd die te dateren zijn in de late bronstijd tot de Romeinse tijd. In de greppel van de derde funeraire structuur werd een stuk silex gevonden dat in het neolithicum of de bronstijd te plaatsen is. Verder werden er ook nog enkele (paal)kuilen en verschillende greppels aangetroffen die van het laatneolithicum tot de vroege ijzertijd gedateerd worden. Enkele greppels zijn gerelateerd aan de funeraire structuren. Het onderzoek leverde ook sporen uit de midden-Romeinse tijd op. Zo werd er onder meer een grote paalkuil met een dupondius van Hadrianus gevonden, evenals twee ondiepe greppels. Deze sporen zijn vermoedelijk de resten van een gebouwplattegrond uit de 2de eeuw. Er werd ook een andere greppel aangetroffen met dezelfde oriëntatie als het gebouw. Mogelijk deed deze greppel dienst als erfafscheiding. Voorts werden er ook brandrestengraven en een aantal kuilen met rituele deposities uit de 2de eeuw blootgelegd. Daarnaast werd er nog een kuil met voornamelijk 3de-eeuws materiaal gevonden, die qua datering en samenstelling afwijkt van de andere Romeinse sporen. De kuil behoort tot een andere Romeinse occupatiefase. Tot slot werden er tijdens de opgraving nog resten uit de Eerste Wereldoorlog

vastgesteld. Het gaat om Duitse gevechtssloopgraven, een verbindingssloopgraaf met zaagtandpatroon en schuttersputjes.⁹

Ter hoogte van de Beekstraat en Hoevestraat in Eppegem (CAI ID 160537), ten zuidzuidwesten, vond tevens een vooronderzoek en opgraving plaats. Tijdens het vooronderzoek werden verspreid over het terrein een aantal sporen uit de metaaltijden aangetroffen. Het gaat om een greppel, een kuil met houtskoolspikkels en drie fragmenten handgevormd aardewerk en een paalspoor met verbrande leem en negen fragmenten handgevormd aardewerk. In het uiterste oosten van het terrein werd een cluster van kuilen en/of greppels uit de late middeleeuwen aangetroffen, waarvan de functie onduidelijk is. In het zuidwesten van het terrein werden bewoningssporen uit de late middeleeuwen aangesneden. Het betreft kuilen en paalsporen met verbrande leem en greppels die de paalsporen lijken af te bakenen. Deze sporen houden waarschijnlijk verband met de middeleeuwse Schanshoeve (CAI ID 1471, zie verder). Daarnaast werden op het terrein nog laatmiddeleeuwse greppels, kuilen en paalsporen vastgesteld, die vermoedelijk als perceelsgrenzen te interpreteren zijn. Ook werden er recentere verstoringen vastgesteld.¹⁰

Tijdens de opgraving op vindplaats CAI ID 160537 werden tevens sporen uit de metaaltijden aangetroffen. Er werden onder meer paalkuilen uit deze periode gevonden, waarin geen structuur te herkennen is. Ook werd er een kringgreppel uit de midden- tot late bronstijd vastgesteld. Er werd geen centraal graf en ook geen overblijfsel van een heuvellichaam aangetroffen. De kringgreppel vertoont gelijkenissen met de drie funeraire structuren die op de nabijgelegen en hierboven besproken vindplaats CAI ID 151337 zijn gevonden. Er is dus sprake van een groter grafveld. Binnen de kringgreppel zijn twee crematies uit de ijzertijd aangetroffen. Daarnaast werden buiten de cirkel nog eens drie andere mogelijke crematies uit de ijzertijd gevonden. De kringgreppel werd oversneden door een greppel die met zekerheid in de late bronstijd tot vroege ijzertijd te dateren is. De opgraving leverde ook nog een kuil op met veel houtskool en secundair verbrand, handgevormd aardewerk uit de ijzertijd. De functie van de kuil is onduidelijk.¹¹

Verder werden op dezelfde locatie ook nog sporen uit de middeleeuwen opgegraven. Zeven paalkuilen met verbrande palen worden op basis van het ingezamelde vondstenmateriaal in de vroege/volle middeleeuwen gedateerd. De sporen vormen mogelijk een éénschepige gebouwplattegrond. Er werden ook kuilen uit de volle middeleeuwen aangetroffen, waarvan de functie niet duidelijk is. Uit dezelfde periode werd eveneens een greppelsysteem vastgesteld dat het erf lijkt te begrenzen. Voorts werd er ook nog een volmiddeleeuws karrenspoor geregistreerd. Op basis van een archeobotanisch onderzoek op een monster uit een volmiddeleeuwse kuil werd vastgesteld dat in de omgeving gewassen werden geteeld. Er werden zes mogelijke gebruiksplanten en tien soorten wilde planten herkend. Ook werden er nog enkele sporen uit de nieuwe tot nieuwste tijd aangetroffen. Het gaat om greppels, kuilen, paalsporen en perceelsgrenzen. Ten slotte kwamen er nog 20 schuttersputten uit de Eerste Wereldoorlog aan het licht. Op 25 augustus en 13 september 1914 werd er hard gevochten op deze plaats.¹²

Bij een proefsleuvenonderzoek in de Kreupelstraat II in Eppegem (CAI ID 224185), ten zuiden van het onderzoeksgebied, zijn ook resten uit de metaaltijden aangetroffen. In de natuurlijke vulling van een

⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Kreupelstraat I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151337> (Geraadpleegd op 04-03-2021)

¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Beekstraat - Hoevestraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/160537> (Geraadpleegd op 03-03-2021). Zie ook: Reyns/Dierckx 2012.

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Beekstraat - Hoevestraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/160537> (Geraadpleegd op 03-03-2021)

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Beekstraat - Hoevestraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/160537> (Geraadpleegd op 03-03-2021)

microdepressie werd namelijk aardewerk uit de ijzertijd ontdekt. Het onderzoek leverde verder nog een greppel van onbepaalde datering op.¹³

In de omgeving bevinden zich verder nog resten uit de middeleeuwen. Er zijn onder meer verschillende omwalde hoven aanwezig, zoals het Hof te Wolfslinde of Hof te Vylst (CAI ID 10136), dat zich ten zuidwesten bevindt en dat teruggaat tot de 11de of 12de eeuw. De eerste vermelding dateert echter pas van de 16de eeuw. Op de Ferrariskaart is een halfcirkelvormige motte weergegeven met een viertal losse gebouwen. In 1794 werd op deze locatie een nieuw classicistisch landhuis gebouwd. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het in brand gestoken. Het werd heropgebouwd als villa in 1927.¹⁴

Het Hof van Nedergem (CAI ID 1463), dat ten zuidzuidoosten gelegen is, gaat terug op een motte en neerhof met een houten donjon uit de 12de eeuw. De donjon werd waarschijnlijk gebouwd ten tijde van de Grimbergse Oorlogen. De houten donjon werd in een latere fase, waarschijnlijk in het begin van de 13de eeuw, vervangen door een stenen exemplaar. Bij archeologisch onderzoek op het terrein werden er nog resten van een walgracht aangetroffen op een diepte van ca 2,2 m. Het Hof van Nedergem werd voor het eerst vermeld in 1489. In de periode van de 14de eeuw tot 1592 bestond het domein uit een binnenplein, donjon, stal en hoeve. Tijdens het onderzoek werd vastgesteld dat de omheiningsmuur bewaard gebleven was over de volledige omtrek. In de 17de-18de eeuw was er sprake van een landhuis. De hoeve werd heropgebouwd na de verwoesting tijdens de Eerste Wereldoorlog.¹⁵

Ook het Linterpoortenkasteel (CAI ID 10129) gaat terug op één van de talrijke, middeleeuwse hoven in Zemst. Het kasteel bevindt zich ten westnoordwesten van het onderzoeksgebied. De oorspronkelijke hoeve was vermoedelijk één van de oudste hoven in de gemeente en werd voor het eerst vermeld in 1593. Op de Ferrariskaart is een bijna gesloten vierkanthoeve met een U-vormige gracht, een boomgaard met een kleine poel en een omhaagde tuin weergegeven. Vermoedelijk was er oorspronkelijk echter een gesloten ringgracht aanwezig. In 1775 werd het oorspronkelijke hof omgebouwd tot een classicistisch landhuis.¹⁶ Een laatste middeleeuwse hoeve, de Schranshoeve (CAI ID 1471), situeert zich ten zuidzuidwesten van het projectgebied. Deze omgrachte hoeve (met gedeeltelijk gedempte grachten) kent een oorsprong in de late middeleeuwen. Het gebouw werd vermoedelijk heropgebouwd na verwoestingen tijdens de Eerste Wereldoorlog.¹⁷

¹³Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Kreupelstraat II [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/224185> (Geraadpleegd op 04-03-2021)

¹⁴Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Wolfslindekasteel [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/10136> (Geraadpleegd op 03-03-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Kasteel Wolfslinde met park [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134158> (Geraadpleegd op 03-03-2021)

¹⁵Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hof van Nedergem [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/1463> (Geraadpleegd op 04-03-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hof van Nedergem [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/302888> (Geraadpleegd op 04-03-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hoeve Hof te Nedergem [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41013> (Geraadpleegd op 04-03-2021)

¹⁶Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Linterpoortenkasteel [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/10129> (Geraadpleegd op 03-03-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Kasteeldomein Linterpoort [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134166> (Geraadpleegd op 03-03-2021)

¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Schranshoeve [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/1471> (Geraadpleegd op 04-03-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hoeve De Schrans [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41012> (Geraadpleegd op 04-03-2021)

Ten noordoosten bevindt zich de parochiekerk van Zemst: de Parochiekerk Sint-Pieter (CAI ID 10126). De laatmiddeleeuwse kerk, die op het puin van de tempel van Semele, moeder van Bacchus, gebouwd zou zijn, brandde af in 1914. Tijdens de afbraak van de afgebrande kerk stootten de arbeiders op heel wat oude resten. In 1927 werd een nieuwe constructie opgetrokken.¹⁸

Verder kwamen er in de omgeving nog resten uit de nieuwe en de nieuwste tijd aan het licht. Bij een proefsleuvenonderzoek aan de Hogeboom-Rijkenhoek in Epegem (CAI ID 164015), ten zuidwesten van het terrein, werden vermoedelijke perceelsgreppels uit de nieuwe tijd gevonden.¹⁹ In de nieuwe tijd was er een windmolen aanwezig in Epegem (CAI ID 10128), ten zuiden van het onderzoeksterrein. Deze houten graanwindmolen werd voor 1550 opgetrokken. De molen is inmiddels verdwenen.²⁰

In de omgeving bevindt zich verder nog een hoeve uit de 17de eeuw: het Schaliënhof (CAI ID 3846). De hoeve, die ten westen gelegen is, was in het verleden afhankelijk van de abdij van Grimbergen.²¹ Aangrenzend aan deze locatie werd een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd (CAI ID 224162). Hierbij werden slechts twee sporen geregistreerd. Het gaat om vage circulaire sporen van onbepaalde datering. De sporen zijn mogelijk restanten van de bovenliggende ploeglaag.²² Uit de nieuwe tijd is nog een site met walgracht gekend, die op de Villaretkaart is weergegeven. De walgrachtsite situeert zich op het Hyteveld in Epegem (CAI ID 219587), ten zuidzuidwesten van het terrein. De site gaat zeker terug tot in 1745-1748 (terminus ante quem). Op de Ferrariskaart is deze omwalling niet afgebeeld.²³

Tot slot zijn er in de omgeving nog enkele metaaldetectievondsten te vermelden. Ten noordwesten van het onderzoeksgebied werd een (vermoedelijk bronzen) wapenschild met de afbeelding van een adelaar, engelen, een lotusbloem en kruisen gedetecteerd (CAI ID 209945). Het object zou van Duitse of Oostenrijkse oorsprong zijn en uit de 20ste eeuw dateren.²⁴ Ook ter hoogte van CAI ID 979636, op iets verdere afstand ten noordwesten, werd een metaaldetectievondst geregistreerd. Het betreft de vondst van een loden vuursteenhouder voor een musket van onbepaalde datering. In de buurt werd ook een grote loden musketkogel aangetroffen.²⁵

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te

¹⁸Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Parochiekerk Sint-Pieter [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/10126> (Geraadpleegd op 03-03-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Parochiekerk Sint-Pieter [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/40949> (Geraadpleegd op 03-03-2021)

¹⁹Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hogeboom - Rijkenhoek (WP 217) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/164015> (Geraadpleegd op 03-03-2021)

²⁰Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Windmolen [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/10128> (Geraadpleegd op 03-03-2021)

²¹Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Schaliënhof [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/3846> (Geraadpleegd op 03-03-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hoeve Schaliënhof [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/40961> (Geraadpleegd op 03-03-2021)

²²Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Schaliënhofstraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/224162> (Geraadpleegd op 03-03-2021)

²³Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hyteveld [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/219587> (Geraadpleegd op 04-03-2021)

²⁴Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Nayakker [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/209945> (Geraadpleegd op 03-03-2021)

²⁵Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Zemst Nayakker [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/979636> (Geraadpleegd op 03-03-2021)

schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Ook bekrachtigde archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving bieden geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties. Daarom lichten we ze hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het onderzoeksgebied is gelegen ten zuidwesten van het centrum van Zemst. Het terrein kent een gunstige landschappelijke ligging op hogere gronden binnen de Zennevallei en in de nabijheid van verschillende waterlopen. Archeologisch onderzoek in de ruimere omgeving toont aan dat voornamelijk resten van de metaaltijden tot de nieuwste tijd voorkomen in de regio. Dit onderstreept het archeologisch potentieel van de regio.

Vanaf de 18de eeuw beschikken we over historische kaarten en luchtfoto's om de gebruiksevolutie van het terrein te reconstrueren. Deze tonen aan dat het terrein lang in gebruik bleef als akkerland en later als boomgaard. Op het DTM vandaag de dag is te zien dat het terrein erg vlak is en dat de hoogte afwijkt van de hoogte van de omringende percelen. Dit doet ons vermoeden dat het noordwesten in het verleden afgegraven werd, terwijl andere delen van het terrein mogelijk opgehoogd werden.

Op een topografische kaart uit 1961 verschijnt voor het eerst bebouwing in het zuiden van het terrein. Deze bebouwing breidde zich nog uit en is tot op de dag van vandaag nog aanwezig. Op een luchtfoto van 1971 verschijnt voor het eerst bebouwing centraal binnen het onderzoeksgebied. Deze bebouwing werd volgens een luchtfoto van 2008-2011 vervangen door de huidige bebouwing.

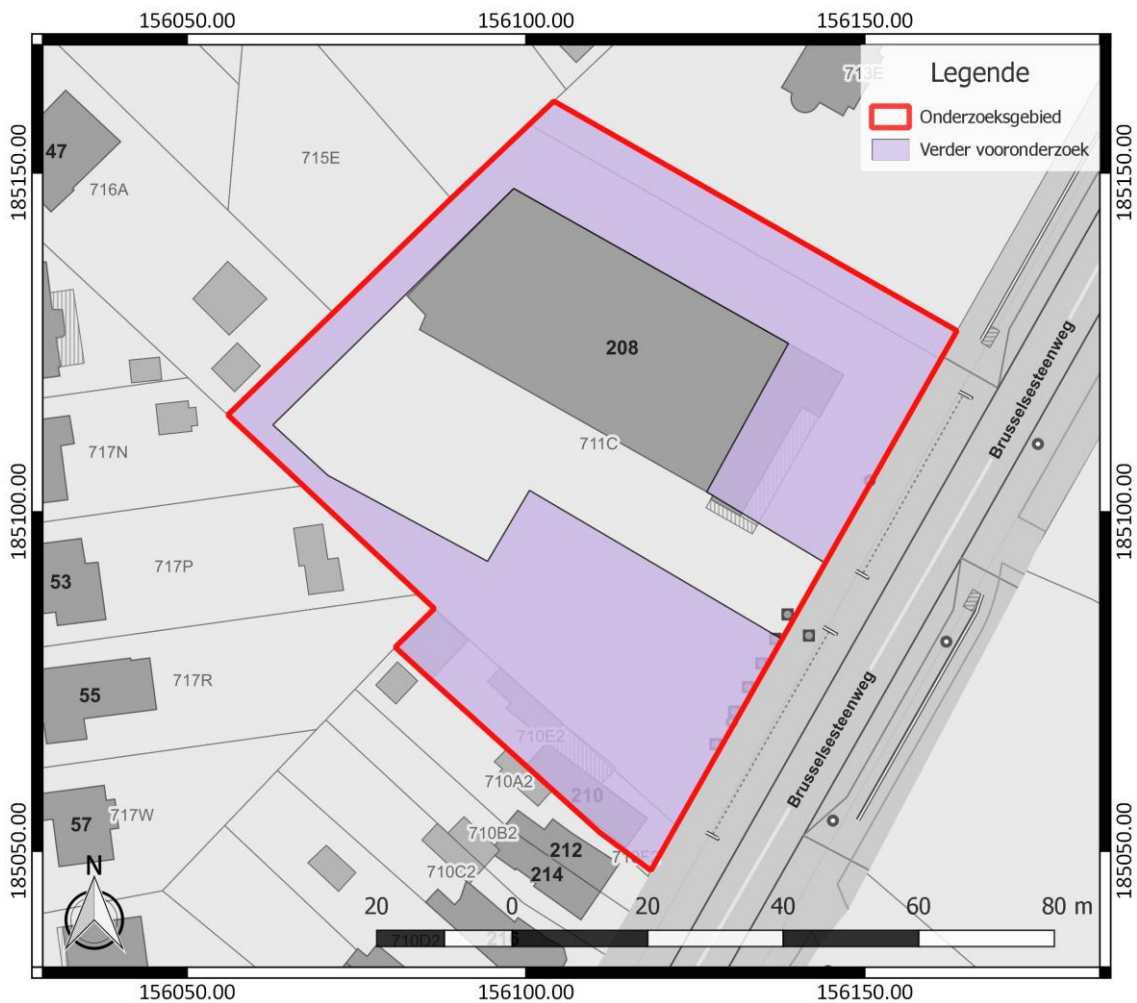
Vandaag is het terrein grotendeels bebouwd en verhard, waardoor de toplaag van het bodemarchief wellicht aangetast is. Mogelijk vond in het verleden ook al een afgraving van het noordwesten van het terrein plaats. Hierdoor is het potentieel op een goed bewaarde steentijd artefactensite laag. Sporen kunnen wel nog bewaard zijn gebleven. De precieze bewaring van het bodemarchief is momenteel niet bekend.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen een zone van ca. 4951 m² binnen het onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten het uitbreiden en verbouwen van de huidige handelsruimte, die weliswaar ook deels behouden blijft. Ook de parking wordt opnieuw aangelegd en een aangrenzende woning wordt gesloopt om meer parking te realiseren. Het asfalt van de nieuwe parking blijft echter waarschijnlijk behouden of hoogstens wordt de toplaag vernieuwd. Dit betekent dat het bodemarchief ter hoogte van het bestaande asfalt niet bijkomend aangetast wordt. Dit geldt ook voor de locatie van een afvoerbuis die behouden blijft. De diepte van de bodemingrepen varieert en van verschillende bodemingrepen ligt de precieze verstoringsdiepte niet vast. Dit doet besluiten dat binnen quasi het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is. Enkel de bebouwing die bewaard blijft, kan bij bijkomend archeologisch onderzoek uit het onderzoeksgebied gesloten worden voor verder vooronderzoek. In een zone van ca. 3615 m² binnen het onderzoeksgebied wordt het bodemarchief bedreigd door de geplande werken in het kader van de vergunningsaanvraag.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Deze inschatting is gebaseerd op de gunstige landschappelijk ligging van het terrein op hoger gelegen gebied nabij de Zennevallei. Ook zijn in de directe omgeving van het terrein verschillende waterlopen aanwezig. Het is niet duidelijk in hoeverre eerdere bebouwing en verharding op het terrein het bodemarchief verstoord heeft. Wellicht werd de toplaag van het bodemarchief aangetast, waardoor het potentieel op een goed bewaarde steentijd artefactensite laag is. Mogelijk werd ook het noordwesten van het terrein in het verleden verlaagd om het terrein te nivelleren. De precieze bewaringstoestand van het bodemarchief is niet bekend. Sporen kunnen mogelijk wel nog bewaard zijn gebleven. De geplande werken betekenen een ernstige bedreiging van het onderzoeksgebied in een zone van ca. 3615 m². Daaruit volgt dat bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig is in deze zone (Figuur 32).

Figuur 32: Nodig geachte maatregelen, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt. Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein verhard of bebouwd is.

Landschappelijk bodemonderzoek is interessant om de bewaringstoestand van de bodem te onderzoeken. Dit kan echter ook aan de hand van andere onderzoeksmethodes. Omdat het potentieel op een goed bewaarde steentijd artefactensite slechts laag is, is het kosten-baten beter om meteen over te gaan tot de uitvoering van een proefsleuvenonderzoek.

Wel dient een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan wat de bewaringstoestand van het bodemarchief is en of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

3 Samenvatting

Het onderzoeksgebied is landschappelijk gunstig gelegen op hoger gelegen grond nabij de Zennevallei en in de nabijheid van verschillende waterlopen. Het bureauonderzoek toont aan dat in de regio relevante archeologische resten gekend zijn van de steentijd tot de nieuwste tijd. Een evaluatie van de geplande bodemingrepen geeft aan dat het grootste deel van het bodemarchief binnen het onderzoeksgebied bedreigd is. Enkel ter hoogte van de huidige bebouwing worden geen bodemingrepen verwacht, waardoor dit deel van het terrein uitgesloten wordt voor bijkomend archeologisch vooronderzoek. Door de aanwezigheid van bebouwing en verharding zowel in het recente verleden als nu wordt verwacht dat de toplaag van het bodemarchief aangetast kan zijn. Mogelijk werd ook het noordwesten van het terrein in het verleden verlaagd om het terrein te nivelleren. De precieze bewaringstoestand van het bodemarchief is niet bekend. Door de aantastingen van de bodem in het verleden is het potentieel op een steentijd artefactensite laag. Archeologische sporen kunnen wel nog bewaard zijn gebleven. Gezien het archeologische potentieel van het terrein is daarom verder archeologisch vooronderzoek aangewezen in de zones waar het bodemarchief bedreigd wordt door de geplande werken.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bogemans, F., 1996: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 23 Mechelen*, Brussel.

Reyns, N./L. Dierckx, 2012: *Archeologisch vooronderzoek Eppegem (Zemst) – Beekstraat Waenrodehof*, Bornem (Rapporten All-Archeo bvba 094).

4.2 Websites

Cartesius (2021)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2021)
<https://dov.vlaanderen.be/>

De Geschiedenis van Zemst (2021)
<https://alcide.tripod.com/zg.htm>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2021)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2021)
<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2021)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2021)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

